

KÖNYVESPOLC

KANYAR JÓZSEF:

Honismeret és nemzettudat

*„Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.”*

Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség

Kezemben tartom Kanyar József frissen olvasott kötetét. Még sajnálom letenni, sajnálók megválni tőle. Mert megfogott és nem ereszt. A benne rejtőző sok-sok gondolat, ötlet, érzés fogott meg.

Elsősorban a gazdag életút a lenyűgöző, mely mindannyiunk számára példa lehet: így kell tevékenykedni egy magyarnak, egy értelmiségi pályán mozognak a Kárpát-medencében, hogy használhasson nemzetének, országának, fajtájának. A példakép mellett tüstént felöltik az emberben – így bennem is – a kérdés: A mai kor embere miért nem tud ilyen életet élni? Tennyelgő pedig lenne bőven. Félreértés ne essék: az olyan karizmatikus egyéniségeket hiányolom korunk *aktív* közéleti emberei között, akiknek humanista egyéniségükön átsüt intellektusuk, akik, amikor „tanítanak”, egyre gazdagabbak lesznek szellemiségükben. Kérdezem: Nekünk miért nem adatik meg az a lehetőség, ami Kanyar Józsefnek és kortársainak megadatott?

Hallom a választ: más a milió! Még ha rendelkezünk is azokkal a szellemi kvalitásokkal, vajon reagálna-e rá alkotó módon a környezetünk? Attól tartok, hogy nem. Ezért is mérhetetlenül gazdag Kanyar József élete, hiszen neki megadatott az, hogy miközben visszatükrözte korának legfontosabb művelődéspolitikai kérdéseit, adhatott magából mérhetetlenül sokat mind megyéje, mind nemzete számára. Hatását felmérni ma még nem lehet, hiszen az áttételeken keresztül az sokszorozódott. Ezért örülök annak, hogy kortársa lehetek Kanyar Józsefnek.

Közvetlen hatást a könyv mindig az olvasóra gyakorol. Azt azonban már olvasója válogatja, hogy ezt hogyan adja tovább. További gondolatokkal, érzésekkel megerősödve, alkotó módon gazdagítva az eredeti gondolatot, vagy gyenge epigonként jól-rosszul elszajkózza a neki leetszó mondatokat. A szerző számára az a fontos, ha a mű a katartikus élményen túl még további gondolatokat vált ki az olvasóból. Az első mozgósító hatást már azzal kiváltja, ha az olvasó összehasonlítja magában az író által átélt eseményeket azzal a fikcióval, hogy vajon ő hasonló szituációban hogyan viselkedett volna. Vagy úgy – vagy másként. Éretnye a szerzőnek, hogy élettrajzának ismertetése során a történelmet sem politikusként, sem történészként soha nem használta fel saját gondolatainak, törekvéseinek igazolására, pedig mérhetetlen

példatárként ez hivatkozásként is elfogadható lett volna, és egyben okulásul is szolgálhatott volna. Magyarsága, hazafisága írásaiban is, beszédeiben is összhangban áll életével, cselekedeteivel.

Kanyar József könyve második részében – ő harmadik részként említi – „lakomára” invitálja olvasóit. No, nem „convivium”-ra, ahogy a rómaiak nevezték az étkezéssel összekötött társas érintkezést, hanem a finomérzű görögök által rendezett és szellemes beszélgetésekkel, gondolatokkal fűszerezett élvezetet kínál jól válogatott szemelvényein keresztül. Figyelmeztet is erre utószavában: *„Ha egy életrajz mögött szélesebb a horizont, akkor a művelődéstörténet is sokrétűbben mondhatja el valloását. Ezért rövidebbek az életrajzok, szigorúbbak és tömörebbek bennük a mondanivalók. A nemzetmentő erőfeszítések bennük csupán a társadalom értelmiségének a küzdelmeire és lázadásaira irányultak, mintsem társadalmunk egészének fojtogató problémáira.”*

A szerző számára mindig a művelődéstörténet volt a fontosabb, hiszen világosan tudta, hogy a magyar értelmiség – sok gyötörődés és tépelődés mellett – a nemzet jövőjéért dolgozik. Ennek pedig legfontosabb színtere az iskola. Ezért tartotta szükségesnek azt, hogy a tudományos tevékenységével a történettudományának főként ezt a területét erősítse.

Biztos vagyok benne, hogy a szerző számára az is örömet jelentett, hogy a régi „szárszói barát” – dr. Püski Sándor – értő gondozásában jelent meg legújabb kötet.

Most már leteszem kezemből a kötetet... És ismét emlékezetembe idéződnék Kosztolányi Dezső gyönyörű és gondolatgazdag versének befejező sorai. Megismerhettem országunk egyik „nagy öregjének” gazdag életútját, tevékenységének sokszínűségét és bátran kijelenthetem, hogy én is vendég voltam egy nagy egyéniség „lakomáján”.

Azt tartják, hogy a recenzióknak ne legyenek érzelmei. Nekem vannak. Elfogult vagyok. Kanyar József egész életpályája lenyűgöz. Hálás vagyok a sorsnak, hogy életutunk néha-néha párhuzamosan futott. Én lettem gazdagabb tőle. Őszinte szívvel ajánlom figyelmükbe a kötetet! (Bp. 2000. Püski Kiadó)

Tolnay Gábor

Fejezetek Kimle múltjából

Szokatlanul terjedelmes ez a könyv, és már a feleletes nézegetés során is kiderül, hogy különbözik a mostanság nagy számban megjelenő helytörténeti munkák többségétől. Mind tartalmában, mind külalakjában igényesebb. Szerkesztője és nagy részt szerzője dr. Horváth József a győri Kisfa-

ludy Károly Megyei Könyvtár tudományos munkatársa, ismert helytörténész, több nagyszerű tanulmány írója, és Kimle szülőlete. Azé a Győr és Mosonmagyaróvár közötti, a Mosoni-Duna két oldalán elterülő, csaknem 3000 lakosú falué, amely Horvátkimle és Magyar- kimle egyesítéséből született 1966-ban. Lakói évszázadok óta magyarok, németek és horvátok. Mini Amerika tehát, de nem lett a „népek kohója”, mert itt mindegyik etnikum ma is őrzi a gyökereit, az identitását és a kultúráját.

Horváth József gimnazista kora óta kutatója szülőföldje történetét, de csak most vállalkozott arra, hogy egy átfogó, összefoglaló művet tegyen le az asztrala. Bevezetőjében utal arra, hogy a településekről jelentek meg tanulmányok, hogy ezek könyvekben összefoglalók, de a falu történetét és népszokásait részletesen tárgyaló mű megjelenítésének csak most jött el az ideje. S most sem a monográfia, ezért nem véletlenül került a címbe a „Fejezetek” szó. Igényességben, teljességben és terjedelemben azonban ez már a „nagy összefoglalást” megelőző állomás, s bízom benne, hogy a szerző néhány év múlva azzal is megörvendeztet bennünket. E mostani munka tulajdonképpen kettős célt szolgál. Erről ír a szerző bevezetőjében: „Ézért is tartottuk fontosnak, hogy ezeket az elszórtan megjelent adalékokat – kiegészítve saját kutatásaink eredményeivel – a kimleiek számára is elérhetően és érthetően, de a tudományos kutatás szempontjából is hasznosíthatóan közlétegyük.” Aki olvasta a könyvet, meggyőződhetett róla, hogy az olvasmányosság és a szakmai hitelesség követelményének egyaránt megfelel. Ez utóbbit szolgálják a jegyzetek, a nagy gonddal válogatott bibliográfia és a Horváth József által írt fejezetek magas színvonala.

Az első terjedelmes tanulmány – *Kimle történetének vázlata* – a régészeti leletek után a középkori okleveles említések, a XVII. és XVIII. századi egyházlátogatási jegyzőkönyvek és adóösszeírások, a XIX. századi népszámlálási adatok és egyéb források segítségével kíséri végig a két falu történetét a kőkorszaktól 1999-ig. Pusztítás és betelepítés (horvátok), elemi csapások, gazdasági és háborús események, a lakosság összetételében bekövetkezett változások egyaránt szerepelnek a lapokon. Kimle neveiről szóló fejezetben a Kimle név történeti alakulását, a korábban önálló települések neveinek változásait, a településen belüli helyneveket (utcák, terek, dűlők stb.) és a lakosok névváltoztatásait dolgozza föl a szerző. A család- és keresztnévek mindenkori változásaiból a lakosság összetételére következtetett. A Mozaikok Kimle népszokásaiból című rész a néprajzi szakirodalomban is ismert Borbála-járáson kívül az itt lakó népcsoportok, a gradistyei horvátok, magyarok és heidebauerek jeles napi szokásait, a munkalkalmak és a mindennapi élet szokásait vette számba.

Horváth József ezután hat híres kimlei életrajzát közli kutatásai alapján: *Mersich Máté* (1850–1928), a tudós és költő 49 évig volt Horvátkimle lelkipáspástorja; a nyomdát és kiadót működtető *Gladich*

Pál (1855–1922) 38 évig volt Magyar- kimle plébánosa, és itt született *Kadocs Gyula* (1880–1962) Kossuth-díjas mezőgazdász is. *Rómer Flóris*, a tudós bencés szerzetes, *Harangozó János* 1848-as honvédtiszt és *Pechó József* tanító életének csak egy-egy rövidebb szakaszában élt Kimlén.

A szerkesztő tanulmányai után Stipkovits Jánosnénak a horvátkimlei népszokásokról írt, országos negyedik díjat nyert pályázatát, Nagyné Andirkó Julianna és lánya iskolatörténeti szakkolgozatát és három középiskolai pályamunkát közöl. Ezt követi 11 lapon keresztül a faluról szóló művek válogatott bibliográfiája, valamint horvát és német nyelvű összefoglaló. Végül negyven fotó idézi a község XX. századi történetének emlékezetes pillanatait és dokumentumait.

A könyv összefogásból született. Eller Gizella, volt polgármester szervezőmunkája nyomán a községi önkormányzat adta ki a megyei önkormányzat, a Kimle Falufelújítási Alapítvány és a Nemzeti Kisebbségi és Etnikai Hivatal támogatásával. A színvonalas, érdemes munka a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár nyomdájában készült. (Kimle, 1999. 341 old.)

Tuba László

LADÁNYI ANDRÁS:

Negyedik kapu

A nagy társadalmi migráció ezeket sodort kényszerből, szükségből a hajdan szegény vidékekről a jobb munkát, jövedelmet ajánló országrészek felé. Ez az állapot ötvöződött az országepítésben való részvétel szándékával – sokan kerültek a bányavidékekre új életformát vállalva ezzel. Szerzőnk a Nyírségből, szülőhelyéről, Borbányáról került Tatabányára, nagy ívű kapcsolatot teremtve a két távoli vidék között. Az életrajzi kötet jelzi azt a földhöz, családhoz való tartozás állandóságát, amellyel a szerző a 207 éve létesült Borbányát, annak történetét egy nagycsalád sorsával együtt végigkíséri. A fejezetekben *A hajdani Borbánya*, *A Ladányi család*, *az Egyházak Borbányán*, *Borbánya építései*, majd *Borbánya újjászületik* a reális történetiség mögött a szerző érzékelhető érzéssel foglalkozik a borbányai sorsokkal. A nagycsalád háborúban elviselt dolgai, a sokrétű fordulat a nyírségi vidék gazdaságának, társadalmának képét rajzolja. A Nyírség folyamatos, dinamikus átalakulásának számos képpel illusztrált, részletgazdag munkájával Ladányi András örvendetesen bővítette honismereti ismereteink tárát. Szerzőnk, mint aktív újságíró eddig bányászti tárgyi könyveivel vívott ki elismerést magának. Ezzel a könyvvel azoknak a fordulatokban gazdag – évtizedeknek krónikásává lett, amelyekben az ember mindig visszatér a családhoz, szülőföldjéhez, Magyarországhoz. A kötet kiadását Nyíregyháza megyei jogú város Polgármesteri Hivatala és a Nyírbaú Útépítő Kft. támogatja. (Budapest, 1997.)

Dr. Krisztián Béla

A térség, amiben élünk

Nem is olyan régen, 1997. július 14–24-én, illetve 1998. július 13–19-én ifjúsági interetnikus kutatótábor szerveztek Eleken és Mácsán (ma Románia). Ennek a termése ez a 119 oldalas, igényes kiadvány, amit *Jároli József* szerkesztésében jelentetett meg 2000 elején a békéscsabai székhelyű Karácsonyi János Honismereti Egyesület. (Külön köszönet illeti meg az egyesület titkárát, Fabulya Lászlónét, aki eleki kötődésű, és akit ötletadóként, koordinátorként is tisztelhetünk.)

Mit tudhatnak meg az érdeklődők ebből a kötetből?

Az aradi muzeológus, *Elena Rodica Colta* írása azért keltheti fel az érdeklődést, mert „kivülállóként” szól az eleki románság hagyományról, de a jelenkor állapotáról is. A szerző szerint az itteni románság múltját a XIX. sz. közepéig tudja visszavezetni. Az eleki németek alkalmazták őket cselédként, az őseik a szomszédos településekről származnak (Otlaka, Sikló, Brödet, Simánd). Az itteni közösség elzártan élt, temploma sem volt, ezért jártak Otlakára, majd később Kétegyházára.

A muzeológus is megemlíti, hogy a helyi román népviselet is kicserélődött. Ennek a magyarázata egyszerű, a munkaszervezőknek megfelelően a pénz és a termés mellett a németektől minden évben egy rend ruhát is kaptak.

Az eleki románok az I. világháború után elszigetelődtek az új határokon túlra került románságtól. A tanulmány utolsó részében részletesen olvashatunk a még ma is élő hagyományokról.

Eleken 1922 januárjáig a szentmiseken a szentbeszéd és az ének csak német nyelvű volt, majd később bevezették a 11 órai magyar nyelvű misét is. Az egyházi év legfontosabb eseménye a nagyhét, a húsvét, az Úrnapja és a fogadott ünnep. (Szent József, Szent Anna, Szent Rókus, Szent Notburga, Szent Vendel.) Több vallásos társulat is működött: Oltáregylet, Rózsafüzér Társulat, Jézus Szíve Szövetség, Actio Catholica. Ezt a szakrális kultúrát a tragikus 1946 megtörte, de szerencsére nem teljesen.

Forrásértékűnek tekinthető a sarkadi Seprenyi Anita: Az Eleken élő cigányok szokásai és hiedelmei című dolgozata. Az eleki cigányok anyanyelve román, cigányul csak a néhány, később betelepült család tud. Az eleki cigányzenészek régen híresek voltak, sajnos ma nincs utánpótlás! A helyi cigányok megélhetését főleg az jelentette, hogy az eleki sváb gazdáknál szolgáltak. (Elmondásuk szerint a németek is szerették őket. Az 1946-os elűzetés után nem mertek beköltözni egykori „gazdájuk” házába!) A cigányság kultúráját is az jellemzi, hogy sok mindent átvettek a „többségtől”.

A kanizsai Apró Gizella jól fogta össze a helyi étkezés szokásait. Néhány jellegzetes helyi specialitás pl.: saverpick, kiselice, kisej. (Akit érdekel, hogy kell elkészíteni a helyi sváb, román, szlovák ételeket, olvassa el a könyvből!)

A szegedi Szőke Imre Csaba egyik adatközlőjétől a következőket tudta meg: „A sündisznó elkészítésének módja a következő: kiszedik a belső részeit, utána nyársra húzva a tűzbe tartják. Mikor megpörkölődött, le kell kaparni a tuskéit, aztán a húst darabokra vágni és megfőzni pörköltnek. Állítólag még a csontjait is meg lehetett enni. A cigányok állítása szerint a húsa viszont csak ősszel jó.”

A szegedi Gombos András Gál Györgyöt, a népművészet mesterét mutatja be. Gyuri bácsi a kezdetekre így emlékezett vissza: „Gyermekkoromban tanultam meg. Lestem a nagylegényeket, akik az udvarokban csinálták a joc-ot minden vasárnap a lányos házaknál. Én a kapun keresztül lestem őket.”

Topa Sándorné összeállításából pedig megtudhatjuk azt, hogy 1952 és 1997 között az Eleki Román Hagyományörző Néptáncgyűttes 61 alkalommal lépett fel, és ez idő alatt több kintutestést is kaptak (pl. 1993-ban Nívó-díjat, 1996-ban Fülöp Ferenc díjat).

A budapesti Nagy Borbála egy eleki leány- és asszonysorsot vizsgált. Régen Eleken a fiúk béresnek, a lányok pedig cselédnek mentek, csak ekkortól mehettek a bálba. A lányok már 16-17 évesen férjhez mentek, „összeálltak”. Sokszor házasság nélkül éltek le életüket, fuzsítolva, öt-hat gyerekkel. (Ez általában a románokra volt jellemző, de manapság sajnos ez már szinte megszokottá vált az egész országban!)

A szegedi szociológus, Dudik Éva és a békéscsabai Hunya Éva az eleki nemzetiségek egymás közti kapcsolatait vizsgálták. Megállapították, hogy a vegyes házasságok miatt a kultúrák keveredtek egymással. A földrajzi elkülönülés csak a cigányságra jellemző.

A délvidéki Bagi Tímea, Nyíri Erika, Rekecki Angéla az eleki őslakosságot (németeket) próbálta felkutatni. A régi síremlékek és az anyakönyvi adatok alapján 18 személy adatait sikerült beazonosítaniuk.

A mácsai kutatótábor eredményei is nagyon hasonlítanak az elekihez. Az ottani egyházi élet nagyon gazdag volt egykoron. Mácsán is hatottak egymásra a német és a magyar szokások. A vegyes házasságok ott is azt eredményezték, hogy a gyermekek többnyire csak az anyanyelvet (az apát nem) beszélik, igaz az idősebb románok magyarul is tudnak. A mácsai német temető régi sírkövei pl. ilyen neveket őriznek: Deutsch, Gebengelzdorfer, Merk.

A mácsai ortodox temetőben 1906 és 1910 között vezetett anyakönyvek alapján leggyakoribb fiúnevek a Mihai és a George, a női nevek közül a Mária és Floare, de olvashatunk még több másról is.

Ez az összegzés lenyomata egy kisebb térség nemzetiségi kultúrájának az ezredfordulón. Kár, hogy az 1999-es jugoszláviai háború meghiúsította a folytatást.

Rapajkó Tibor

Borsod megye és Miskolc múzeumügye a helyi sajtó tükrében 1892–1949.

Berecz József könyvével a muzeológia, a múzeumügy és benne a múzeumtörténet megismerésének és megismertetésének egy régóta megcélzott kutatásterületét vette vizsgálat alá. Munkájával megtette az első, de nemcsak ezért egyszerű, hanem szakmaiságáért is dicséretes lépéseket a komplex, a kérdéskör bibliográfiájára is kiterjedő feldolgozás felé. Munkája egyszerre művelődéstörténet, muzeológia, múzeumtörténet és könyvészet, bibliográfia. Mindkét vonatkozásban különös értékkel bír: a helyi sajtót felemelte a forrásbázisok sokoldalúan használható körébe és a helyi újságírást-szerkesztést-kiadást kiemelte a feledés, a hol kisebb, hol nagyobb lenézés világából. Erről a hatalmas és hatásában egyáltalán nem felmért forrategyüttesről, mint feltárandó kutatási területről ugyan sokan beszéltek, írtak már, de feldolgozásához igazán senki se fogott hozzá. Bár egyes múzeumi, vagy tudományági, esetleg éppen személyi bibliográfiákban esett több-kevesebb szó a helyi sajtó és a muzeológia, a múzeumtörténet, vagy egy-egy múzeumi tudományág, illetve egyes muzeológus munkásságának bemutatása kapcsán a múzeumokról, mint mindezeket integráló intézményeknek a kapcsolatairól, de ezek nem vezettek rendszeres feltárásokhoz. A muzeológia-múzeumügy és a helyi sajtó kapcsolatának tervszerű bibliográfiai felméréséről, egy-egy megye, vagy város múzeumügyének a helyi sajtó tükrében való megjelenése felől senki sem kutakodott. Berecz József munkájának nemigen voltak előképei, szinte töretlen úton haladt és alkotta meg könyvét egy, a magyar művelődéstörténet egésze szempontjából fontos dátum, a miskolci múzeum centenáriuma alkalmából.

Berecz József vállalta a feladatot Borsod megye és Miskolc város múzeumügye, illetve a múzeumügynek és a helyi sajtó összefüggésének vonatkozásában, 1892–1949 között. A kételyek eloszlatása miatt mondom, hogy bár a miskolci múzeum 1899-ben nyitotta meg kapuit, Berecz bibliográfiája 1892-vel kezdődik. Az 1892–1899-ig eltelt hét év az előkészület, a múzeumszervezés, a múzeumi gondolat meggyökereztetésének időszaka volt élénk sajtóvisszhanggal.

Berecz József igen jól választott, amikor a Borsod-Miskolci Múzeumot választotta és akkor is, amikor a sajtójáról is híres Borsod megye székhelyének, Miskolc városának sajtóját választotta kutatási területként, tárgykörként. Borsod megye hosszú időn át úgynevezett egymúzeumos megye volt. A különben több érdekes, értékes településmikrotáját magabafoglaló Borsod megye múzeumkezdeményezései jóval később, csak a XX. század közepe táján jelentkeztek. Majdnem azt lehet mondani, hogy akkor, amikor 1951-ben létrejött Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Ugyanakkor nagyon jól tudjuk, hogy a korán a polgárosodás útjára lépett, élénk közélettel rendelkező iparos-kereskedő Miskolc helyi sajtója, a helyi újságírás milyen

fejlett, mennyire sokszínű, élénk, a kulturális kérdésekre nagy figyelmet fordító tevékenység volt.

Berecz József munkája két részből áll. Az elsőben magvas tanulmányt olvashatunk arról, hogy Miskolcon-Borsodban miként-hogyan formálódott meg a nagyon is széleskörű társadalmi igény múzeumlétesítés iránt; hogy ennek az igénynek, hogy adott egyre erősödő hangot a helyi sajtó. Hogy aztán, már a múzeum létrejötte után, figyelemmel kísérje a múzeum minden megmozdulását. A tanulmányban meggyőző módon, sok helyi példával illusztráltan arról van szó, hogy a helyi sajtó múzeummal-muzeológiával kapcsolatos közleményei miért és miként sorolhatók a muzeológia és több, a múzeumokban művelt tudományág és az általános helytörténeten túl a helyi művelődéstörténet legjobb forrásaivá.

A második rész a bibliográfia, amelyben a szerző a Borsod a Borsodmegyei Lapok, az Ellenzék, az Északmagyarország, a Felsőmagyarországi Reggeli Újság, a Felvidéki Napló, a Felvidéki Népszava, a Miskolc, a Miskolci Esti Lap, Miskolci Hírlap, a Miskolczi Napló, a Miskolczi Szemle, A Reggel, a Reggeli Hírlap, a Szabad Magyarország, a Szabadság, a Termés című lapokat dolgozta föl, a bibliográfiakészítés szabályainak megfelelően. A fentiekben utaltunk arra, hogy milyen élénk, milyen mozgékonny és gazdag volt a miskolci sajtó s itt most, az átvizsgált újságok felsorolásánál azt a megjegyzést kell tennünk, hogy Berecz József meglehetősen szűkkeblűen állította össze a feldolgozandó hírlapok listáját. Fájjaljuk, hogy pár, nagyon is karakteres újság feldolgozása elmaradt. Az átvizsgált lapok számát az is csökkenti, hogy köztük több olyan is található, amelyek egyik-másik lapot magukba olvasztották és megváltoztatott címen folytatták tovább munkájukat. (Vö.: *Fülöp Attila: A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1842–1963. Miskolc, 1964.*)

Különben szerzünk az egyes adatokat évenkénti csoportosításban, annotáció nélkül adja közre. A felsorolásból megállapítható, hogy a miskolci-borsodi helyi sajtó szerény kezdetek után, egyre nagyobb odafigyeléssel, mennyiségileg is fokozottabban foglalkozott a miskolci múzeum ügyeivel. Az is megállapítható, hogy a muzeológusok közül többen is, de legkimagaslóbb módon Leszih Andor, mily mértékben és milyen elvárásokkal vették igénybe a helyi sajtót a múzeumügy szolgálatára, illetőleg – általánosan fogalmazva – a helytörténet követelményeinek kielégítésére. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a miskolci múzeum és a helyi sajtó között mindig értékes, nagy informatív értékkel bíró, pártfogó-nevelő tendenciájú, mondhatni baráti kapcsolat állt fenn. Sajnos, a bibliográfiához mutatók nem készülték és így a gyors tájékozódás és a tárgykeresés lelassul, de ennek ellenére is azt mondhatjuk, hogy a munka bibliográfiai része is – a voltaképpeni tárgy – használható; jó, megkerülhetetlen adat-forrásbázis Miskolc és részben Borsod megye kulturális élete, művelődéstörténete jobb megismerése szempontjából.

A könyv más, hasonló munkák elvégzésére sarkal. Ne feledjük, hogy a helyi sajtó komplex helytörténeti célú feldolgozása mind a helytörténet, mind a honismeret és rajtuk túl minden tudományág, közművelődési folyamat-esemény biztos és nélkülözhetetlen forrásához juttathat bennünket. (Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1999.)

Dankó Inre

Szentes évlapjai

A közös múlt emlékezete természetes igény volt már az emberi művelődés hajnalán. Az ókori népek, az egyiptomi, a görög, majd a latin, indiai és perzsa mítoszok, az istenek, félistenek, hősök kalandjai időtlen időközön át szálltak nemzedékről nemzedékre, s arról regéltek, hogy mi és hogyan történt a régi időkben, a múlt tovatóbb évszázadai-ban. „Emlékezzünk a régiekről...” – ezzel kezdődik a legrégebbi fennmaradt magyar nyelvű krónikás énekünk, Csáti Demeter deák 1526 táján íródott *Ének Pannónia megvételéről* című elbeszélő költeménye. Magyarország első átfogó történeti kronológiáját *Kerékyártó Árpád* adta ki *Hazánk évlapjai. Magyarország történetének kortani átnézete, 884–1849* címen.

Szentes várostörténet-írásának kezdete két szálon indult. A település életében hosszú időn át kiemelkedő szerepet betöltő református egyház lelkeszei 1748-ban kezdték írni, 1700-ig visszatekintve *A Szentesi Református Eklézsia Históriaja* című munkát, amely a város köztörténetére is tekintve, krónikaszerűen íródott. Mintegy az egyházi krónika párhuzamaként, 1750-ben *Petrák Ferenc* eszterházi főesperes is hozzákezdett a város közelmúltjának és fontosabb egykorú eseményeinek följegyzéséhez. Mindez azért érdemel említést, mert a közelmúltban napvilágot látott *Labádi Lajos* főlevéltáros kitaró munkájának köszönhetően, hiánypótló várostörténeti kronológiájának immár negyedik kötetét *Szentesi évfordulónaptár 2000* címmel, a szerző által indított *Szentesi Műhely Füzetek* sorozat negyedik tagjaként. Az egyes korok hangulatát kitűnően érzékeltető, illusztrációkkal is ellátott évlapok a város 1075 és 1990 közötti időszakát ölelik föl. A krónika hónapok és napok szerint tagolva, kiterjed a település múltjának fontosabb eseményire: természeti csapások, a gazdasági, demográfiai, politikai, kulturális, urbanisztikai, biográfiai, közigazgatási történésekre. Labádi Lajos munkája korántsem száraz felsorolás, szűkszavú tényközlés, hanem a kronológia és a lexikon műfajának sajátos ötvöze. A település korai történetéhez a tatar- és törökidőket követő eseményeként írott forrás alig áll rendelkezésre, így az új- és legújabb kori fennmaradt dokumentumok alapján vette számba a múlt évfordulóhoz kötődő eseményeit. 240 évvel ezelőtt, 1760. április 7-én délután hatalmas tüzvész ütött ki Szentesen, amelynek következtében a város kétharmad része megemmisült. A középületek (iskolák, református templom, magtárak mal-

mok) és 211 lakóház vált a tűz martalékává. Leégett a városháza is, a város régi irataival. Számos megemlékezésre méltó eseményt talál a könyvben a város múltja iránt érdeklődő olvasó és kutató. Lapozzunk bele! 925 éve, 1075-ben elt I. Géza király oklevele, amelyben először fordul el a Kurca folyó neve (Curicea alakban). 270 éve, 1730. december 29-i keltezéssel Szentes mezővárosa három országos vásár tartását engedélyező kiváltságlevellet nyert III. Károly királytól. 260 éve, 1740. július 11-én kezdték vezetni a város első fennmaradt tanácsülési jegyzőkönyvét. 150 évvel ezelőtt, 1850-ben népszámlálást tartottak Szentesen, a lakók száma 22 166 fő, (100 éve, 1900-ban 31 308, 2000. január 1-jén 32 134 – ez az adatsor külön elemzést igényelne). 130 éve, 1870. március 1-jén elhunyt Tóth József színész. 125 éve, 1875. szeptember 13-án született Farkas Antal író, költő, újságíró. 120 éve, 1880. január 1-jén megindult a Szentes és Vidéke című vegyes tartalmú hetilap. Szentes három díszpolgára is ebben az évben ünnepli születésnapját: 85 éve, 1915. augusztus 14-én született Tokácsli Lajos festőművész, 80 éve, 1920. április 27-én született dr. Szalva Péter biológus, növény-nemesítő, és ugyancsak ebben az évben, augusztus 2-án lesz 80 esztendő dr. Zsoldos Ferenc sebész főorvos. 75 éve, 1925. október 12-én született Zsille Győző festőművész. 55 éve, 1945. november 4-én nemzetgyűlési választásokat tartottak Magyarországon, Szentesen a pártokra leadott szavazatok aránya: FKGP 40,5, MKP 31,3, SZDP 24,5, NPP 2,1, Polgári Demokrata Párt 1,6 %. 50 évvel ezelőtt, 1950 júniusában Csongrád megye székhelyét Szentesről Hódmezővásárhelyre helyezték át. Még azt is megtudjuk, hogy 45 éve, 1955-ben kezdte meg működését a Zeneiskola, 20 évvel ezelőtt a Szentesi Vízmű SC vízilabdacsapata nyerte a Magyar Népköztársaság Kupát, 10 éve, 1990. június 30-ától heti rendszerességgel jelenik meg a Szentesi Élet, és még sorolhatnánk a 83 oldal terjedelmű, névmutatóval záruló könyv évnappait. A krónikás Bevezetőjében jelzi, hogy ezzel a kötettel lezárult a Szentesi Évfordulónaptár sorozata, amelynek tagjai előmunkálatai voltak egy készülő, átfogó várostörténeti kronológiai kézikönyvnek. Labádi Lajos évlapjai kiemelten hasznosak az oktatásban és tömegtájékoztatóban arra, hogy a város közelmúlt és régebbi korok olykor már feledésbe kerülő eseményeit fölidézzük. A könyv a Polgármesteri Hivatal támogatását a Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára kiadásában jelent meg.

Bodrits István

DEÁKY ZITA:

A bába a magyarországi népi társadalomban

Deáky Zita doktori értekezése döbentett rá, mily fontos mind néprajzi, mind művelődés- és orvoslástörténeti szempontból e téma. Voigt Vilmos ajánló szavaiban megemlíti, hogy még filozófusa-

ink módszerében, művészettörténeti emlékeink megértésében is segítségünkre van ez a terület. A mű szakkönyvként, ismeretterjesztő könyvként is megállja a helyét. Méltán forgathatja orvos, művelődéstörténész és néprajzkutató vagy „csupán” érdeklődő. Ez a munka minden téren a kultúrtörténeti ritkaságok tárházát gazdagítja, s egyben az egész társadalom számára fontos eseményt tár fel. Deáky Zita írása végigkíséri a legszebb élmény, az anyaság megélésének, rítusának stációit. Hiszen a bába valahol az élet segítője, vezetője, bizonyos szempontból tehát „élet és halál ura”. A „góla néni” – ahogyan a mi vidékünkön, Sokoróalján nevezik – néha, mint vádolt jelenik meg az élet színpadán. Sok múlik szakmai tudásán, odafigyelésén. Ezért övezte őt tisztelet és egyben félelem. Ahogy Voigt Vilmos írja: „Tudjuk például, nem véletlen az a tény, hogy a magyar bába szó egyik jelentése »boszorkány«, meg hogy a vasorrú bába elnevezésben ugyan a bába csak azt jelenti: »öreg-asszony« – ám, aki csak hallotta e megnevezést, aligha mellőzhetett egy kis borzongást”.

A magyar folklorisztika a bábát elsősorban az emberélet fordulóihoz kötődő szokásleírásokban taglalja, de a boszorkányperek egyik gyakori szereplőjeként (bábaboszorkány) is találkozhatunk vele. A bábáság intézménye, egyéniségei több szempontból kapcsolódnak más folklór témákhoz, például hiedelemvilágunkhoz, a „bábelelte babonák”-hoz, a szülést elősegítő mágikus cselekedetekhez, (kigyóbőr, kés ágy alá helyezése, ebgos gyermek, kicserélt gyermek) a gyermekvilághoz, gyermekneveléshez (fűrosztás, etetés), vagy a boszorkánytörténetekhez, a népmesei motívumokhoz (vasorrú bába), a szentisztálethez, (védőszentekhez: Szűz Mária, Szent Anna) a szentség-kiszolgáltatáshoz (bábakeresztység), a népi gyógyászat-hoz, (gyógynövények, gyógyítás, rontás: meddőség, magzatelhajtás) s annak kapcsolatkeréhez.

A könyv bevezető fejezetéből megismerhetjük a legfontosabb forrásokat, levéltári anyagokat, orvosi-, egészségügyi könyveket. Például: Pápai Páriz Ferenc, Csapó József könyveit, a medicina pastoralis jellegű írásokat, egészségügyi ismereteket nyújtó kiadványokat, megyei főorvosi jelentéseket, melyek közlik a bábák nevét is. Azt is megtudhatjuk, hogy „az első magyar nyelvű bábaoktató könyvünk, Weszprémi István Bába Mesterségre tanító könyv”-e 1766-ban jelent meg Debrecenben, hogy a XIX. század közepén a legismertebb bábakönyv a Bábászati Kalauz volt, vagy azt, hogy az 1876. évi egészségügyi törvény után a tankönyvek egységesítő szemlélete uralkodott el. Képet kapunk a bába szó történetéről, használatáról és etimológiájáról is. Megtudhatjuk, hogy 1738-ban az „öreg asszonyi hivatal” megnevezésként emlegetik a bábákat és hogy a századforduló óta ismerjük a szülész nő kifejezést, amely az oklevéllel vagy engedéllyel rendelkező bábáknak járt ki. Azt, hogy mit rejtenek a „bábatyúk, bábafog, bábaszilva” stb. szóösszetételek, valamint, hogy a bábával kapcsolatban milyen szólásokat, közmondásokat ismer nyelvünk, például: felvágta a bába nyelvét; többet tud, mint hat bába.

A szerző új oldalról közelíti meg a bábáságot, mégpedig elhelyezi a társadalomban, mesterséggé jeleníti meg az „első, szabadon választott, államilag felügyelt és oktatott női foglalkozás”-t. Arra is rámutat, hogy miként ítélték meg a faluban, egészségügyi körökben, és miként változott a későbbiekben ez a viszony. („Alsóbb rangú egészségügyi személyzet”, mint mesterség lebecsülése, majd önálló keresettel rendelkező feleségjelölt.) Deáky Zita áttekinti a bábáság intézményét a XVI-II. század végétől a XX. század közepéig. Magában ez az intervallum is hatalmas anyagot és mögötte álló évtizedes kutatómunkát sejtet, de az értekezés bemutatja a magyarországi bábaképzés történetét is. Rámutat különböző közegészségügy javítását szorgalmazó rendeletek (Mária Terézia, II. József) hatására, és az orvosok, papok bábákkal kapcsolatos viszonyára. A dolgozatból megtudhatjuk, hogy a XX. század első évtizedeiből indulnak be a bábaképző iskolák és a bábáknak létrejönnek a helyi és érdekvédelmi szervezeteik (Bába-Egyesület), kiadványaik (Szülész női Lapja). Megtudhatjuk, hogy mi a különbség a „parasztbába, a cédu-lás- és okleveles szülész női” tevékenységében, megítélésében. A könyv érdeme az is, hogy földrajzilag a történeti Magyarország egészét vizsgálja, s nem feledkezik meg az eltérő etnikumok kulturális különbözőségeiről sem. Például, részletesen taglalja a bábák szerepét a körülmetelési rítusban, illetve a szárazkeresztiséget kapott zsidó gyermek eseteiben. Megtudhatjuk, hogy a románoknál az a szokás élt, hogy a legkedvesebb rokonasszony, barát nő végezte el a köldök elmetését. Arra is találhatunk a könyvben adatot, hogy katolikus bábának milyen kötelességei vannak munkája során. Deáky Zita „a bába interetnikus közvetítő szerepéről” sem feledkezik meg.

A könyv nagy súlyt fektet a bába komplex tevékenységének bemutatására, csaknem 100 oldal foglalkozik ezzel a témával. Deáky Zita ezt csoportosítva közli, így a terhességgel, szüléssel kapcsolatos feladatokat, a bábák gyógyítási (meddőség, mellgyulladás, nőgyógyászati, szexuális problémák kezelése, gyermekbetegségek, gyógyszer készítése) törvényszéki feladatait (vizsgálat, halottkémi szolgálat), a születésszabályozás-beli szerepét. Ismereteket szerezhetünk arról, hogy a bába értett a kenéshez, érvágáshoz, feladata volt még a csecsemő pelenkájának, sőt a családtagok szennyesének mosása, az anya és a csecsemő fűrosztása, szépséghibák javítása. Egy fejezet foglalkozik a járványok és himlőoltások beadásának kérdéskörével, a bábák felvilágosító munkájával. A könyv a témához kapcsolódó hiedelemanyag számbavételével kitűnő forrásnak számít a babonák iránt érdeklődő olvasónak (hatodik ujj levágása, fog kitörés, varázsszavak lenyelése, zárak kinyitása). Kitér a születés körüli egyházi, közösségi feladatok ismertetésére is (böjt, búcsú, keresztelő, bábakereszttség, halvaszületett csecsemő eltemetése). Rámutat arra, hogy a bábák tevékenységét „egyik oldalról világi és egyházi rendeletek szabályozták, másik oldalról a közösség hagyománya, szokásrendje irányította.” A XVIII. század vé-

gétől és a XIX. század közepétől kimutathatóan a magas gyermekhalandóság egyik oka – véli a szerző – Magyarországon a dajkák nagyméretű alkalmazása volt. Kiderül, hogy az egészségügyi szakemberek mily nagy figyelmet szenteltek a bábák hibáinak, de foglalkoztak a „törvénytelen ágyból született gyermekek” sorsával is. A korábbi századok erkölcsi, etikai kérdéseiről is kapunk részletes információt. Például, hogy „a torz, nyomorék újszülött meghalasztása, megölése jogi és vallási értelemben bűn, de a hagyományos népi jogszokásokon és erkölcsön belül nem gyilkosságnak számított.” Nagy érdeme a disszertációnak, hogy erre vonatkozóan még az 1767-es nagykallói eskü szövegészletét is közli, mely az abortusz megtagadására szenteli fel az eskü elmondóját.

Külön rész foglalkozik a bába születés és halál körüli teendőivel. Deáky Zita 18 pontban veti össze e két ritushoz tartozó mozzanatot és megállapítja, hogy „a bába sajátos és egyedi szerepe, marginális helye a paraszti közösségekben leginkább a tisztátalanság és a halálhoz való viszonyával, a halotti rítusokban való részvételével is magyarázható. Személyében átfogta az ember életét a születéstől a halálig”.

A dolgozat érinti a bábaképzés történetét, a bábaügy körüli vitát is. Képet ad a XVIII–XIX. század végi egészségügyi törekvések ismertetéséről, oktatásának fázisairól. Vázlatos áttekintést kaphatunk az egészségvédelem fejlődéséről, a bábaképzés történetéről, megismerhetjük a legfontosabb bába „utasításokat”, a tevékenységüket szabályzó rendelkezéseket. Ismerteti a bábák „kasztjainak” (paraszt, cédulás, okleveles, kontárbába), szakmai rétegződésüket, megélhetési lehetőségeiket, valamint konfliktushelyzeteiket is. A könyvből kiderül, hogy az „egészségügy javítását célzó rendelkezési törekvésekkel párhuzamosan jelentek meg 1766-tól az első magyar nyelvű bábaoktató könyvek is”, illetve, hogy a cédulás bábák oktatása volt a leggyakoribb képzési forma az 1870-es évekig. Képet kapunk arról, hogy mi módon, milyen nehézségek árán lehetett bekerülni egy oktatási formába (község vagy pap ajánlása, családtól való távollét). Sőt még az 1918-ig működő bábaképző helyek listáját is olvashatjuk.

A következő részben képet kapunk a Bába-Egyesület megalakulásáról, működéséről „A magyar tanítónők érdekvédelmére létrejött egyesület után a második olyan női egyesület ez, amely szakmai, foglalkozási alapon szerveződött” – tudjuk meg az írásból. Az egyesület segélyezte a rászorult tagokat, jótékonyasági esteket szervezett, segítette a vidéki szervezetek megalakulását. Az egyesület szaklappal is rendelkezett: Szülésznők Lapja 1893-tól, és 1894-től Bába-Kalauz, majd a lapok egyesítése után, Bába-Kalauz néven, 1938-ig jelent meg. Ez a szaklap közölte a rendeleteket, álláspályázatokot, gyakorlati tanácsokat adott, sőt „olvasói oldallal” is rendelkezett.

Az utolsó fejezetek a bábák szakmai rétegződését, fizetését, konfliktushelyzeteit veszik nagyító alá. Deáky Zita a korábbi csoportosítással szemben még rétegzettebbnek mutatja be a bábák „tár-

sadalmát”. Ő a korábbi három csoportot képzettségnek megfelelően (paraszt, cédulás, okleveles) hat csoportra bővíti. A juttatások tekintetében megállapítja, hogy „legjobban a különböző bányatársaságok fizették meg az okleveles szülésznőt”. Különbség volt a „munkadíjban” az első- és másodszülött tekintetében is.

Megismerhetjük a szülésznők konfliktushelyzeteit, ellenfeleit is. Az írásból kiderül, hogy ezek mögött szakmai érdekellentétek húzódtak meg. Ezek a problémák megnyilvánulhattak hatóságok írt panaszlevelek, szakfolyóiratok nyílt írásaiiban, szóbeli becsmérések szintjén. Figyelmet érdemel a könyv illusztrációs anyaga is. Láthatunk születést elősegítő tárgyakat (szülőszékek, érmék és amulettek), üdvözlőlapokat, keresztelőre menőket ábrázoló fotókat, sajtó- és könyvillusztrációkat, például: „megesett lányok megkoraolását”-t, anatómiai rajzokat, szülésznők, szülészhallgatók portréját, csoportképét, okleveleket, sőt korabeli tápszer plakátot is. A dokumentációs anyag a könyv értékét növeli: álláshirdetések a múlt századból, bábatanfolyamainak hirdetései, utasítások bábák számára, miniszteriumi beadványok, szakfolyóiratok lapjai.

Deáky Zita jó érzékkel ötvözi a történeti és néprajzi anyagot. Módszerét tekintve is egyedülálló a munka, mivel egymás mellé helyezi a néprajzi, művelődéstörténeti, orvostörténeti adatokat, illetve a levéltári és szakirodalmi anyagot. A téma taglalásakor Kálmán király törvénykönyveitől egészen a recens néprajzi adatokig, számtalan példát említi. A könyv végén gazdag irodalomjegyzék található, segítségével tovább kutakodhatnak a téma iránt érdeklődők.

Deáky Zita kitűnő problémalátással, gazda művelődéstörténeti szintézissel mutatja be a mindenképp érintő kihalt hivatást. „Ne tudj olyan sokat, mert bába lesz belőled!” mondja egyik szólásunk. Deáky Zita e téma bábájává vált, ott bábáskodott kutatásával, „bábái mesterséget” űzött gyűjtésével. A bábáknak állított emléket és bizton mondhatjuk: „szép újszülött” jött világra kezényomán. (Bp., 1996.)

Lanczendorfer Zsuzsanna

DOMONKOS OTTÓ:

Méhészeti irodalmunk néprajza (XVII. sz. közepe – XIX. sz. közepe)

A Soproni Múzeum kiadványa című sorozatban jelent meg Domonkos Ottó néprajzkutató csaknem fél évszázaddal ezelőtt készült szakdolgozata, amely méhészeti vonatkozású néprajzi irodalmunk megkerülhetetlen munkájának tekinthető. A szerző 36 írott, illetve nyomtatott méhészettel foglalkozó irodalom néprajzi vonatkozásait dolgozza fel. Bevezetőjében felhívja e gazdasági szakirodalomnak forrásértékére a figyelmet és ezek további feldolgozására ösztönzi a kutatókat.

A szakdolgozat elkészülte óta a méhészet témaköréből több, egy adott tájegységet, illetve a méhtartás különféle formáit bemutató tanulmány, könyv született, amelyek közül többen felhasználták ezt a munkát. A tanulmány a XVII. század közepétől kezdve a XIX. század közepéig megjelent gazdasági munkákat dolgozza fel országos betekintést nyújtva a méhészet korabeli gyakorlatába. A téma gazdagságából kifolyólag a dolgozat nem foglalkozik az erdei méhészkedéssel, amely újabb kutatás feladata lehet.

A kötet négy fő fejezetben foglalja össze az ismereteket. A rövid bevezetőt követően, amely a szakdolgozattal egyidőben született, az első nagy egység a termeléstörténetet mutatja be, azaz a méhtartás történetét és az ország gazdaságában betöltött szerepét foglalja össze. Röviden tárgyalja és térképen ábrázolja azokat a méhészzel kapcsolatos szavainkat, amelyek földrajzi nevekben is fennmaradtak, összevetve a gazdasági munkák szerzői által említett jelentős méhészkedést űző területekkel. A méhészkedés országosan elterjedt foglalkozás volt, különös jelentőséggel bírt az ország északi, nyugati, déli területein. Általános elterjedtsége szükségessé tette, hogy kiterjedt méhlegelők, mézélő területek (erdőségek, rétek, legelők) álljanak rendelkezésre. A következőkben a méhészet jelentőségét mutatja be egészen az első írásos utalástól kezdve a méhtartás XIX. században bekövetkező hanyatlásáig bezárólag.

A vizsgált korszakot megelőzően, már a török hódoltság korára virágzott a magyarországi méhészet, amire a helynevek, dézsmautasítások egyértelműen utalnak. A kereskedelem és a hazai fogyasztásban egyaránt jelentős szerepet játszott a méz és az ebből előállított termékek. A XVIII. és XIX. században megjelenő gazdasági és statisztikai munkák szintén erről tanúszkodnak, ám a méhtartás jelentősége a XVIII. század végétől kezdve fokozatosan csökken, ami több okra vezethető vissza: egyrészt az állattartás és földművelés szerepének növekedésére, másrészt újabb iparágak megjelenésére (cukor, fagygyertya), amik a méhészeti termékeket helyettesítették.

A második fejezetben a méhekkel kapcsolatos tudnivalókkal ismerkedhetünk: a méhismeret, azaz a méhészzel foglalkozók méhekre vonatkozó, zömükben téves tudományanyag, amelyek nagyrészt babonák, hiedelmek, kisebb hányaduk a valós megfigyelésen nyugvó ismeretek. A fejezet a továbbiakban a szaporítással, rajzással és ahhoz kapcsolódó információkkal és teendőkkel, a rajok elnevezéseivel, befogásával, a rajzás megakadályozásával, mesterséges raj készítésével, továbbá a méhek tartásának körülményeivel (a méhklások tárgyalása, telepítés, a méhesek kialakítása és a méhek védelme) foglalkozik. E munkák szerzői írástudó méhészkedők voltak, akik rögzítették megfigyeléseiket és belefoglalták munkáikba a méhészkedéssel kapcsolatos hiedelmeket is. A XVIII. század végétől az alkotók némelyike már csak átveszi ezeket az elemeket, de nem hisz bennük, második pedig kifejezetten kerülük az ilyen jellegű közlések.

A harmadik fejezet az Üzemorganizáció címet viseli és a méhgazdaság alapítását, működését mutatja be a méhek beszerzésétől kezdve a gazdasági termelői bemutatásán keresztül a méhek gondozásáig, védelméig, teleteléséig, külön figyelmet szentelve a különböző méhbetegségeknek.

A méhekkel való vándorlás a méhtartás speciális formája, melynek szerepe a méhészet hanyatlásával nőtt meg, a méhlegelők jobb kihasználásának érdekében. A méhészet termékeinek, a különböző méztípusok, a viasz előállítás, továbbá ezek korabeli értékesítési lehetőségei, kereskedelme zárja a fejezetet.

Az utolsó fejezet a méhészeti termékek házi felhasználását tárgyalja, a méznek a táplálkozásban és a házi orvoslásban betöltött szerepét, továbbá ipari felhasználását, gyógyszerként, illetve kisiparosok esetében mézeskalács és mézser formájában.

A szöveg fejezetek követik, amelyek további információkat tartalmaznak, mint például a méhlegelő hónapok szerinti összeállítását, felsorolva az adott hónapban virágzó növényekkel. A kötetet méhészeti bibliográfia, illetve a szerző utószava zárja, amit a könyv megjelenéséhez fűzött záradékul. (Sopron, 2000.)

Méri Edina

RÁCZ SÁNDOR:

Életművem leltára

Szerteágazó leltár a Rácz Sándoré. A – remélhetőleg még sokáig nem lezáruló – életművet összefoglaló, Életművem leltára című bibliográfia tartalmazza az író-újságíró-néprajzkutató „elsődleges” műveinek, cikkeinek jegyzékét éppúgy, mint a róluk szóló méltatásokat, a „másodlagos” irodalmat. Mi több, a „harmadlagos” megjelenési formákat is, amikor csak közvetetten érzékelhető módon van jelen egy-egy írásban. És éppen ez adja a füzet jelentőségét, rámutatva: Rácz Sándor mennyire sokrétűen hatott környezetére.

A szerző legelső írása ötvenhárom éve látott napvilágot nyomtatásban, azóta a legkülönbözőbb lapokban, folyóiratokban, periodikákban publikál. Mindenekelőtt Földeákhoz s Óföldeákhoz kötődik, ám mindenről, mindenkiről – és mindenhova – egyforma elkötelezettséggel ír. Egy ideig a Csongrád Megyei Hírlap belső munkatársa volt, főfoglalkozású újságíróként is nyomott hagyva a papíron – akkori írásait Földeái Rácz Sándorként, F. R. S.-ként jegyezte –, emellett számos néprajzi kötet, tanulmány szerzője. Azon írásain túlmenően, amelyekről sokan tudnak, mert nyomtatásban megjelentek, számtalan pályamunkával, téma- és foglalkozásvezetőként a mások által írt szöveggel támogatta a vele kapcsolatba kerülők szellemiségének alakítását.

Egyaránt fontos számára az épp megjelenő, legújabb könyve, s az évtizedekkel ezelőtt, valamely kispéldányszámú lapban elhelyezett tudósítása. Amint írja: „mindig nyitott füllel, tágra nyitott

szemmel, empátikus szívvel és lélekkel jártam az élet rögs országútját." Mindent magáénak érez, nemcsak könyveit, cikkeit, a róla szóló méltatásokat, hanem azokat a mások által írt „anyag”-okat is, amelyek napvilágra kerüléséhez valamilyen módon köze volt. Akár ötletadóként, akár szerkesztőként, akár gépelőként, javítóként, bármilyen módon „sajtó alá rendezőként”. Szerepeltet a bibliográfiában például olyan olvasói levelet is, amelynek kapcsán, a pontos hivatkozás után, zárójelben fölhívja a figyelmet: „A szerkesztőség megjegyzését én írtam a levél után”. Még egy sok-sok évvel ezelőtti, névtelen megjegyzést is vállalhatónak érez, mi több – kicsoda szakmai alázat! –, például szolgálhatna sok média-ámokfutó számára, ha lenne érzékük az ilyesmire – vállalandónak. Azt is mutatja az említett példa, hogy az újságíró, aláírt vagy szignójával jelzett cikke létrehozásán túlmenően, mennyi egyéb mindennel foglalkozik, amiről az olvasónak sejtelve sincs, s ha tudomására jutna, hogy kinek a nevéhez köthető, nagyon meglepődne.

A „látható” Rác Sándor-írásokon túlmenően számos olyan is van, amelyek létezését a bibliográfia megjelenéséig legfölbjebb sejtette az olvasó. És

HÍREK

Emlékkereszt Mikelakában

A Szentév és a Magyar Millennium abonyi napjait bevezető ünnepek sorában Emlékkeresztet állítottunk külterületünk Mikelaka nevű határrészén augusztus 13-án, az abonyi *Abonyi Lajos Falumúzeum Baráti Körének* szervezésében. A Körös-tetőtlenre vezető közút mellett kovácsoltvas Jelkereszt magasodik és ad útbaigazítást az országút vándorainak, hogy benn a dűlőben Emlékkereszt jelzi az egykori Mikelaka falu Árpád-kori templomának helyét. A XIX. század utolsó negyedében még látták földfeletti romjait a dűlőbeli tanyaházak lakói, de az elmúlt 100 esztendő viharos történelme csak az emléket hagyta reánk.

A határrész akácfaiból készült, csaknem három méteres kereszt korpuszát *Abonyi Magyar Intre* helyi festőművész festette vaslemezre. Az egykor népes tanyák eltűntek, csupán kettő áll még. Egyikének udvarában, közvetlenül az út mellett, nyurga akácok karéjában, mint kis kápolnában, áll az Emlékkereszt. Előtte két fekvő fejkő; egyikén Árpád fejedelem arcmása, másikon márványba vésvé a felirat: *A közelben állt egykor Mikelaka Árpád-kori temploma. Szt. István napja 2000.*

Autóbuszsal, lovaskocsival, kerékpáron, gyalogosan érkezők a jelkeresztől zászlók alatt – mint egykor a búcsúba zarándoklók – énekelve vonultak a mintegy 900 méterre fekvő emlékhelyhez. Az Emlékkereszt tövével gyertyák gyúltak, elhangzott a Himnusz, majd Acsai Ferenc elnök köszöntője s dr. Tari Edit régész-muzeológus avatóbeszéde, amit a felszentelési szertartás követett, Nagy

hogy mekkora jelentőséget tulajdonít nekik a szerző, a levéltárban való pontos fölsoroláson túlmenően, a következő sorok is bizonyítják: „A legnagyobb elismerés az volt, ha az Olvasóm azt mondta, hogy akkor is téged láttalak a sorok mögött, amikor nem volt aláírva a neved” – vallja leltára előszavában.

Mi Rác Sándor „közvetlen” s „közvetett” műveinek közös vonása? „Azt hiszem, hogy a Nagyérdemű Olvasó, a sorokat tallózó meg fogja érteni, hogy egy percre sem szakadtam el a jelképes anyaföldtől, hanem annak hű fia voltam, maradtam, és vagyok ma is. Igaz, ezt nem nekem kellene bizonygatnom, hanem annak, aki kiérzi soraimból mindent” – írja. Aligha kell külön kifejteni: nála az „anyaföld” elsősorban Földeák és Óföldeák – e fűzet címdalán is e két község címe szerepel –, de emellett felelősségteljes krónikás Makónak, s térségébe tartozó többi községnek, és minden tájnak, ahol megfordul.

Azok számára, akik ismerik munkásságát, minden körül, amiről írt – s ír, műveinek asztrálteste lebeg. Ami ugyanaz, mintha azt mondanám, hogy szelleme. (Heti Plusz Kft. Szeged, 1999.)

Farkas Csaba

András esperes plébános részéről. Virágokat, koszorúkat helyeztek el a búcsúzó s emelkedett lelkülettel énekeltek együtt a Szózatot.

A lenyugvó nap sugarai aranyozták be az Emlékkeresztet s a vonuló, hazafelé tartó kis sereg templomi zászlóit, lobogóit, a cserkészeket, a KALÁSZ-os leányok, asszonyok lobogóit, nemzeti zászlóinkat, a város címeres zászlaját és a Múzeum Baráti Körét, a mille- centenáriumi szűzmáriás lobogójával.

Györe Pál

